

Fälthandbok för Kokkola- ornitologer å aader som skådar oppåt

Fördjupad och illustrerad upplaga

Andra omarbetade upplagan

av Kurt B.

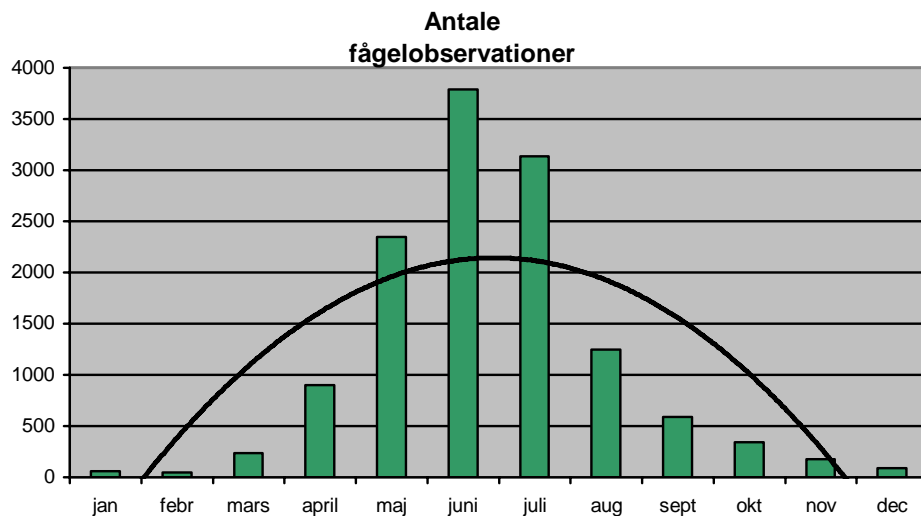
En fågel tar man ej där man sätter den...

1. Inledning

Fågla kallas nästan allt som har fjädrarna, två bein och som fluer tå ti flaxar me vinga. Fågla tycke råsk om ti fluu. Men allt som siglar i lufte å på land elder på vatne er int fågla. Speciellt om man skådar tii mot kroombihålde böör an håks tänk på hitt.

Fågla finns e nästan överallt i natuure, men meir på somare än på vintre. Hitt grafiitse bevisar stjilna millan årstida å syynli fågla.

He verkar som all fågla sku uppenbar se på ein gang på vååre å så försvinder ti på hööste.

2. Fågelsorta

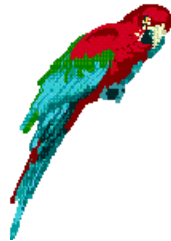
He finns trii sorts fågla:
-småfågla
-sjöfågla
-krååkå

Fuktlöst försök sa fågla som rua boegga

He lååter går enkelt, men he gjelder ti vara uppmerksam. All fågla er int reinraasi. Tyverr finns e i fågelverden å ti som hoppar över skakla å int halls i eiji boa sin. Ti lever i naan sorts sam-BO-föhållande, ti er int djift jyso foltsi er. Men he finns no einstaka fågla som er ringmerkt äntå. Korsninga som oppkomber å hitt syrjähyppyna siir stjyni aaleis ut än föräldra siin.

Korsninga millan krååkå å småfågla kallas *skvatertrasta*. Ti både höörs å syns överallt. Om krååkå å sjöfågla er i hop val resultate går källå, he kallas ti *papegojo*. Papegojo varken sjunger elder kraxar, he lååter som he sku freist praat tå he öppnar näbbe siin.

He verkar som om krååkå allti er heti aktiv parte, tå he gelder tokote. He er int vetenskaplit vederlagt om he finns naan korsning millan sjöfågla å småfågla. He finns ti som seijr att ti har siitt fågla me stoo föötre, lang näbbe å stjyni spitsin kroppe, å som tycker om ti gaa i vattne. He lååter int na braa. Ti vaal kalla ti "*vadare*". Troligen er he ein namn som kan herledas från frågo "vad är det" elder "vad är e" .

He er int tess leett ti håks huku fågla an siir, om an er ovaan ti skåda på fågla. Fågla kan vara råsk liik varaade på hålde. Speciellt på natte siir all fågla nästan svart o går liik stoor ut. Men om an håks på ti viktigast tsenniteckna för all trii sorta så er int e tess svært ti håks stjillna.

Jyså inom all aader vetenskap å reljoona så finns e å irrleerona inom fågelskådase. Ein säto kallar se för *bongare*. Ti tsöör kors o tvers me biile djinom lande å troor se sii all möjli fågla. Men an ska int leta se narras mee i tokutee irrlääro, håks hur e djik för heti Åkerbloms säto.

I hitt följand kapitule ska ja freist förklar stjilna på fågla. He klaarnar noo om tu leser föklarindji nooga, å fleir gang. He er ju sist å slutligen går enkelt tå e endast finns trii sort ti väli millan. He er int som me blomona,

Hukka reisu sa flyttfågle tã holtisi full ner

ter ä finns mang hundra sort. Å sku tu int vara säaker äntã, så kan tu ju djiss, tu har allti 33,3 % möjliheit ti rãåk räätt.

2.1. Småfågla elder småfuula (kallas på dialekte å tipuna)

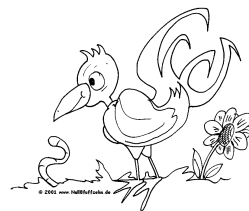
Småfågla kãnder an bäst igen på att ti er rãsk småå, sãllan stöör än att frasse kan bära heim ti i munne. Å så haar ti allti kolikko småå föötte å går små egga. Om tu anvãnder tsiikare tã tu skãdar på fågla, så ska tu håks att fågle siir mytsi stöör ut i tsiikare än va e er i verkliheite.

Jer er ein fotografi taji på neera hãlde åv ein småfågel i onatuurli storleik men som äntã er stjyni liik se.

Men ti kan noo sii rãsk olik ut beroend påå va ti har påå se, på vintre siir somli aaleis ut tã ti heilt naturlit måst ha meir på kroppe mot tsölde.

Småfuula har vanligen kort nãbba å ganska stor hövã i förhãlland ti kroppe. Ti er int så nooga me maate siin. Maska, kranka, insekta å all sorts flugona, å fröia och bere tycker ti om ti pick i se. Ibland siir e ut som ti int sku ha naa ana ti djãra i liive än ti ita.

Ti er int na faali, tvertom så er ti stjyni redd ti natuure å djöömber se djeen i häcka, trãäda å alibuskuna.

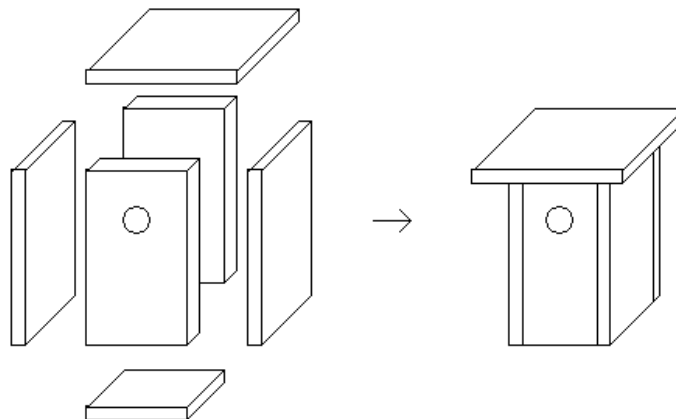
Bättre en fågel i handen än tio på krogen

Småfågla bor mest i hålka och små fågelboa jer å ter i natuure. Om tu stiklar opp ett hålk i ein trää på gååle så har tu går stoor chansen ti fåå sii småfågla på ritti näära hålde.

Ein exempel på två hålka å ein vaanlian bo er jer på bildre

Om int tu har naa fogelbo på gååle så jelper e me holka. Holka kan tu no leett laga sjölv. He er int tess svåårt. Tu tarvar bara naan bräälapp (helst omååla), hamare och en par spik. Jer er ein ricept på en stjerni enkel å passli holk ti laga för ein som er ovaan me tokutee stöör byggnasarbeite:

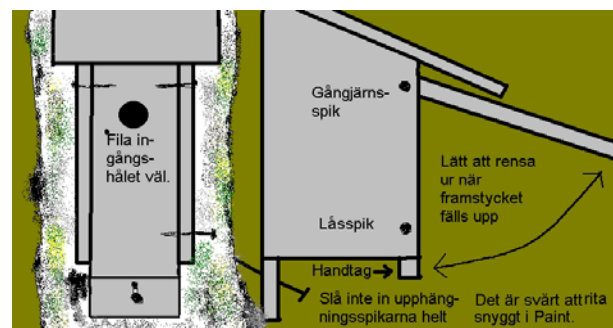

Lägg int all ägga i sama boe

Tu ska int glööm håle. Glöömbe tu håle så var e omöilit för hitt fågle att slipp in elder ut ur håltsi. Håle ska vara på framsiidå. He får int vara tess stöör än så småfågle nett å djemt ryms idjinom e. He er bäst ti freist prov innan tu spikar fast holke i bjerts. Vaal håle för stor kan ekorra å alls sorts aader odjuura hitt å på ti fara in tii.

He gar ti tsööp feedi holka å, om tu tycker att e siir för svårt ut ti laga sjölv. Ti er int tess dyyr helder, å hittar tu ein bigagna, så kan tu få e för halv assit.

Om tu er ritti haka på ti snick så kan tu freist laga ein meir praktisk lyxmodell som på hitt bilde

Tu kan å freist lägg ut ein fågelbad, ein fågelbree elder ein jultserv på gååle. Tå kan tu vara säaker på att tu siir råsk mytsi småfågla. Men undvik ti plaser ut tserve på somare, söys byri int granna tala.

Småfågla tycker djeen om ti sjung, elder kviter. Somli sjunger ritti nett. He finns ti som sejr att ti ha siitt fleir olika sorts småfågla. Typiskt är att hitt observationa oftast djorts tii söderut (jakobstadshålde), men hitt

Varje fågel är stolt över sina fjädrar

frågona har aldri vaali verifera på vetenskaplig väg. Jämför me tömtee UFO-observationa ti skriver om i tidninga... Småfågla er småfågla va foltsi enn talar.

2.2. Sjöfågla

He finns int liika mytsi sjöfågla som småfågla. Ti er terimot minst dubelt stöör än småfågla. Ti er vit, gråbrun elder ganska grann ti fergå. Kara åter e grannari än kvinnona. Ti kan ibland haa går lang beina å stor näbba. Stoor föötre har di å. Ti fluer djeen i luften ovanför vattne, simar i vattne å somli til å mee måst dyk under vatne. Va ti djer tii under vatne, er int så leett ti bigrip. He er int forska så mytsi i he.

Råsk bra ti sima er ti me tömti stor föötre sin. Men he finns no exemplaara å som int ha lärt se sima änn och är derfor går rädd ti fara langt ut i vattne. Ti måst bara kåål i vattne vi strande, elder staa på strande å skåda på tå ti aader simar å har roolit. Sjöfågla gaar råsk rukot, ti gaar jyså ti sku haa sjuk knäada elder nöitt höftleda.

Mang sjöfågel er spisialisera och iter bara sjöögräse elder rusakkuna, som ti hittar i vattne, på strande elder på sjöbottne. Å aader iter bara fiska, som ti skaffar på ti mest merkveedi väg.

Somt elder exemplaara me rukå tendre tycker om minkmaate, tå e er fäädi tugga.

Sjöfågla föör djeen mytsi ojuude. Ti tycker jyså om ti vara i laag i stoor hoopa å skrääk å rååm.

Ti bor på strande i boa som in er na ritti påkosta. Ti verper mytsi å stoor ägga. He bityder att ti får kolkko mytsi unga ti stjöit. Unga gaar i lang rada bakom mamma siin. Ti er nästan verr än Larsmoboa.

He lööns int ti ruv kald ägga

Ti kan int sita tess i trääda elder på tilifonleidninga jyså småfågla å krååkå tå ti er föödd me plattföötre.

Vill tu sii mang sjöfågel på ein gang kan man tsör me båate baket sverjibåate.

Sjöfågla trivs int om int ti fåår vara i, elder neer vattne, derfor flyttar ti ti vintre fyr iise komber. Ana orsatse til att ti flyttar er att jägare byri skuut på sjöfågla baket tsygond august. Hur langt söderut fågla far undan er e svårt ti sej, men he no sääkert länger än ti Vasa.

Tå ti flyttar så tvingar ti ein ti flu först å spåra (bilde), å söys kan ti aader flu bakom å viil se liiti.

2.3. Krååkå (ein namn som man hör å ibland er stjoorå)

Ein ovan ornitolog kan ha svårt ti stjili på sjöfågle å krååkå. Bååda fågla e stjyni lik stoor, å he finns bådi feit å sultin exemplara åv båå sorte. Men he kolkko enkelt ti sii stjilna om an bara komber ihåg ti fyra viktigast tsännitekna.

Feta fåglar värper dåligt

Krååkå:

a. trööst int fluu över vattne tå ti int kan sima naa. Ti kan ju rambel ner å håks dränk se. (Undantag: Vi går smala ååga kan tu no sii krååkå som tröst fluu över).

b. er oftast grå, skåanbruun elder svart (jämför me sjöfågla som har så enkelt ti tvett se varin daa).

c. har vass klöua på tååna. He haar in sjöfågle utan ti har breid föötre å stjinne millan tååna.

d. er ein stannfågel. Sjöfågle er ein flyttfågel pga iise på sjön på vintre. Söis siir tu int sjöfågla på vintre.

Jer er fyra bild på hu krååkå kan si ut. He er int na ritti grann.

En bra tips för nybörjare er att om an int er ritti säaker på vasås fågle an siir, så er e me minst 90 prosents säakerheit ein krååkå. He er synliast arte tå he int er liika redd för foltsi som småfågla elder sjöfågla er.

Kattå pyytar int krååkå, he er för stoor å tung. Knappast sku e gaa ti ita helder.

Krååkå er int na grannlagå, he iter allt e hittar, he finns t.o.m. exemplara som iter egga för småfågla å sjöfågla.

Krååkå tycker om ti sita i lektrisstolpa, på stygotaatsi å i all sorts trääda å buska. Ti bygger boa siin i tääda.

Skogen skulle vara mycket tyst om ingen fågel sjöng

Ti kann int sjung tess, men ti försöcker noo entå. Men int vill naan lyys på he kraksase.

Int helder e ti na ritti braa ty fluu, mang exemplara flaxar mytsi men he er noo assit va he far framåt. Blåser e städå noolan kan e t.o.m. fara bakåt i blååste.

Kvinnan leker med en förälskad man som med en vingklippit fågel. (kinesiskt ordspråk)

3. Wonnabes

He finns djuura som stjyni mytsi liknar fågla, men he er int tess he (jmfr bildre). Jämför inlednindji och biskrivnindji på fågla så fatar å siir tu noo stjilna.

Strutse

Påskhäxo

Pinaviine

Var misstänksam mot människor som inte uppskattar fågelsång. (indiskt ordspråk)

4. Fågelskådase

He er råsk bra att ti som kan och veit så mytsi om fågla lär ut konste åt aader som veit går liiti. He er förvåånansvert hur assit foltsi veit om fågla å om vasos fågla e finns i natuure utanför stygåknuute. He finns t.o.m idaa stassboa som svarar i kennykkä sin, tå ti hör ein fågel som stjunger! Så assit veit ti!

Även fåglar måste vila sina vingar ibland

He hör ti allmänbildnindji ti kuna sii å hör stjlina på all trii fågelsorta som finns i natuure runt om oss! Hitt konste måst an tyverr leer se på egen hand, tå ti int helder skoolona lär just naa om fågla meir! Terför anser ja att hitt bootsi fylder en skåånes bityydelsifull uppgift ti höj allmänbildnindji.

Hitt yppenbaar okunskape märker an på vasås fråågona an som fågelkännar och ornitolog måst svara påå. I hitt nästa kapitle finns naa åv ti mest typisk fråågona som frågas. Å an ska int tess vara redd ti frååg, söys leer an se bäst.

Det finns ingenting där fåglar skiljer sig mer från människan än i förmågan att bygga och ändå lämna landskapet orört. (Robert Lynd)

5. FAQ (tykelt frååga frååguna)

1. *Er hönsse ein fågel elder va er e?*

Svar: Hönsse er int ein fågel, he er ein husdjuur jyså tuppe! (bilde)

2. *Vann ska ja byri skåda, om ja vi vill leer me skåda på fågla?*

Svar: He e noo säkrast ti byri mee å skåda oppåt, i lufte !

3. *Vart ska ja rapporteer om ja siir ein ny o heilt obikant fågelsort som int e finns tess bildre på i fågelhäfta?*

Svar: He e noo best ti vara tyst å int sej na, sä bööver int an stjämmas naa baket! Om tu bor nära Jakobstad så kan tu, omtu djitar, rapporteer ti JT, ti trycker no allt.

Blott de tama fåglarna har en längtan. De vilda flyger

4. *Fåår an mata fågla?*

Svar: He er en ritti braa idé. Gaa ti parke vi Sunde o taa mee na gambel torr bröökantta. Har tu ritti går braa ture så kan tu sii all tri fågelsorta på sama reisu!

5. *Vi har ein fågelbrää utanför tsööksfönstre jer hos oss, men ja ha int sitt na fågla ter. Er e na feil på brää, ska ja freist tsööp ein ny?*

Svar: Freist ta å lägg ut na liiti havegryyna, he brukar hjälp!

6. *Huku fågelgruppe hör papegojo til?*

Svar: He er ein korsning (se sid 3), men he veit int e sjölv helder. Men he passar bäst i buure tills e slutar ti praat å skrådeer så!

7. *Ja har freista tykelt skåda på fågla men ti er svår ti sii å tå ja komber närber så flygger ti bort. Djer ja na feil?*

Svar: Freist skaff glaasögona å byyt ti skåånmärk klääda. Kanstje tu liiknar ein fågelkräämo, elder knapistar kolkkot. Int bihöver tu helder fara så neer om fågla er redd. Tu kan djeen använd ein kaukoputki så komber tu närber.

Ein tyypisk ornitolog

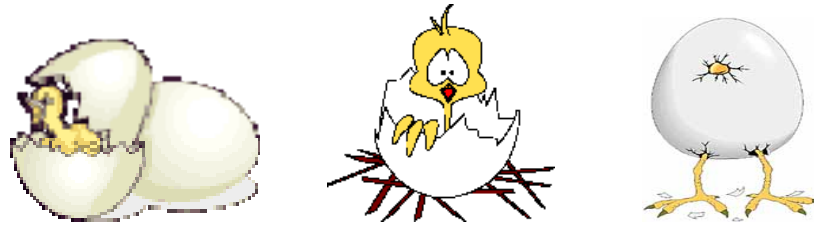
8. *Vartifrån komber fågla?*

Svar: He finns ti som ansiir att fågla herstammar fråån öödlo. Men he stember int tess naa he. He er fleir gang biviisa att fågla kläcks ur ägga! Presis juså jer på bilda .

Ett träd utan fåglar är ett ofruktbart träd

9. *Ja har såadd fågelfröija som ja tsööpt, men int vaal he ti na fågla hu ja enn vattnar?*

Svar: Freist prov me ägga i ställe.

10. *Fågla som an siir på reiso söderut, t.ex i Turkiet, siir aaleis ut än ti djer jer i heimtrakte. Finns e fleir sorta tii söderut?*

Svar: He er no sama fågla som ti haar tii i utlande. Foltsi siir ju råsk ovanli ut å tii söderut, men no er he sama sorte äntå.

11. *I Jakobstad ler ti ha naa som ti kallar ti flygekorra. Er he å ein fågelart?*

Svar: He er int ein fågel. Ti haar kolkko gliist millan trääda i Jakobstad, tå Schaumans tsöper allt, terför ork int ekorra meir hopp millan trääda utan har måst leer se ti fluu.

12. *Vaför siter fågla på lektrisleidninga, ladar ti batteria sin?*

Svar: Fågla haar int na batteria, ti siter på leidninga å stolpa för att he er så går bra uttsikspunkta. Å så slipper int kattå tii naa. He kann no hend å att ti tycker om tå lektris tsitlar i föötte.

13. *Va er broiler för fågel?*

Svar: Broiler har int na vinga alltså er int e naan fågel.

Flygande fågel får något, sittande får inget

14. *Ja har kööpt ein fågelbad. Hu tykelt måst fågla tvättas?*
Svar: ???

15. *Tå ja va ti Åre i Sverji så så ja ein kolkko stoor fågel som for iväg me ein heilan kar i klöuva. Va va he?*
Svar: He va sääkert int ein fågel, utan kanstji ein kar som sigla me ein paraglider.

16. *Ja har höört om fågla som kallas västärätji, spitilinkku och golagultjitsparve. Va er he för fågla?*
Svar: He er no vaanli småfågla som foltsi gett smeknamna åt, jyså ti ger åt unga siin, t.ex kalle, stina, stjituböx, snuropell ...

17. *Ja har hitta en döö krååkå som har ein ring kring foote. Va er e å va ska ja djära me e?*
Svar: Tii söderut har ti så mytsi fågla så ti djita ha nummebricko juså biila. Int bihöver tu djera naanting me e, men tu kan ju toll in rindji å krååkå i ein paket å stjick ti Helsingfors. Ti bruuka var glad tå ti fåår tokutee paketa. Har tu riitti går bra tuure så kan tu få ein bilöning.

18. *Heiter e den heliga anden elder den helige anden?*
Svar: ?

Näbblös fågel bygger inget

Det är bättre att vara en liten fågel i luften än en stor fågel i bur. (franskt ordspråk)

6. Gårsann fågelvitsa från neer å fjerran

- Ha tu siitt, ein steindöo krååkå, sa kokkolaboe.
- Vann tå sa jeppisboe å skåda opp i lufte.

- Veit tu viför krååkå flyger oppåner över Jakobstad?
- Nää!
- He er för ti slipp sii uusliheite.

Två kokkolabo rååkas på torge vi fiskbode

- Skåånes skååne, ja har fått fågelstjiite bådi på hatte min å på ny kostyyme. All fågla sku stjuutas.
- Tu ska vara glad at int kuddo kan fluu na.

- Ein krååkå från Jakobstad er på besök i Kokkola och siter på ein lyktstolp på anna siidå åv Sunde å skådar på fleir kokkolakrååkå som roar se.
- Va siter tu tii eismend å ruar, fluu över hii ti anna siidå me oss aader.
- Ja e ju rei på ana siidu, sa jeppiskrååkå.

- Ein jeppisbo i Kokkola hitta ein sjöfågel som hadd tri bein. Han frååga ein polis va an sku djera me ein så merkväädi fågel.
- Far me e ti djuurparke.

För en blind fågel är allting vete

Nästa da treffar polise jeppisboe åter som släapar på he sjöfågle...

-Men ja sa ju gåår att tu sku fara ti djuurparke me fågle!

-Vi var noo ti djuurparke i gåår, å i daa ska vi fara på bio.

Två krååkå siir ein jetplan me ein kondensstrimmo i stjärte. Tå seir eina krååkå:

-Nää, siir tu va bråått hetee har.

-Joo, he sku tu noo ha å om tu sku ha tukutee sprättstjitå.

Ein streck sjöfågla flyttar söderuut å fluuer i ein plog. Ein fågel i steke frågar åv kamrate.

-Viför fluuer hantee titee föst heila tide?

-He er han inda som hadd karto me se.

Två sjöfågla siter å bitraktar ein nudistläger på strande. Hati eina funderar:

-He e nu merkväädi, allihop ruggar ti på ein gang.

Läärarinno till eleve i Ventus skola.

-På telefontråden sitter 4 småfåglar och 8 kråkor. En jägare skjuter en kråka. Hur många är kvar på tråden, Johan?

-Int tess, ti aade ha noo sääkert fluee iväg tå ti hört skåte.

Nytt nät fångar inte gamla fåglar

Två krååkå mööter ein helikopter.

-Hantee har no skånes stoor problem, siir tu hur vinga er i otakt å stjeinar.

-Joo, å stjärtpennona snurrar jyså firrå, han har noo sääkert iti naa kolkko opasslit.

Från inskrivningen till första klassen i en indianskola.

-Och vad heter du då?

-Jag heter "Liten fågel som sjunger vackert och flyger högt över träden"

-Jaha, du har ett långt och vackert namn, men vi måste använda ett kortare i skolan. Vad kallar din mamma dig?

-Piip.

Fåglar som sjunger vet inte om någon hör dem. (Lohmesien)

7. Till sist

Tå tu byri skåda. Tu behööver in skaff naa dyyr utrustnindje. He räcker me varm gambe kläada, ein toppaluuvo, ett kiikar, termos pullo å smörgååsa, pappre å pennå å så hitt handbootsi. Saan far tu ut åsta skåda. Tu ska håks att he er bäst ti hald truute å vara oosynli tå tu skådar. Ein fågeltorn kan vara ti stjyni bra hjälp, om tu har ein. Tu slipper trääda å risuna som stjyymber å så komber tu mytsi hööger å nermber fågla å. Haar tu int naan torn så kan tu bygg ein sjölv på gååle, t.ex. ein jyså på bilde jer.

Liten duva stjalper stora lass

Ein fågeltorn

Men tu ska håks att fågeltorne er till för ornitologa ti sita å kuck i och int tess för fågla. Fågla ska vara på uutsiidå.

Ein går vaanlian nybörjarfeil er att an troor att an siir småfågla tå e er krååk- elder sjöfåglunga som an siir. Hitt misstage stjer tyklast på somare. An djita minns att he kan vara småunga som springer elder simar baket mammona siin.

Braa å sääker ställa ti byri skåda på för ein nybörjar er

småfågla; i Såka, Nedervetil elder Kroombi,
sjöfågla; i vattne i Öja elder Larsmo, ut vi Tankar elder vi Storååge
krååkå; överallt, men håks undvik vattne

Om hitt verkar kolkko svårt å om tu äntå ritti vill imponer me fågelkunscape på kamrata tin, så finns e ännu ein enkel sätt ti sii stjilna på fågla. Ta å bitrakt föötre på fågla (elder fågelfäåla, om fågle rei ha flue iväg)söys siir tu noo stjilna:

småfågla; ritti små föötre
sjöfågla; stor föötre me stjinne millan tååna
krååkå; stor föötre me klöua på tååna

Första upplagan utgiven i oktober 1999. Omarbetad enligt senaste forskningsrön år 2002

Denna faktabok rekommenderas såsom fälthandbok för kokkolabor i förskingringen samt för fördjupade studier i ornitologi inom Univerisitet, högskolor och medborgarinstitut. Välrenommerad studiehandledare rekommenderas.

Detta projekt har jag genomfört såsom en praktisk självstudie för att lära mig dataprogrammen Word, Excel, Arts & Letters, Netscape, Microsoft Photo Editor samt Micrografx Picture Publisher, och framförallt filhantering med tillhörande ologiska problem och databehandlingens dolda mysterier.

Feed back beträffande språkliga missar mottas med tacksamhet av författaren eftersom författarens egna kunskaper i grundspråket i huvudsak baserar sig på de tre första levnadsårens input, dock från en inspirerande miljö i Jungsborg.

Inga EU eller andra forskningsbidrag har ännu beviljats detta projekt.

C:\kb C document\Word\Privat\Fälthandbok2.doc

Naturtrogna illustrationer "lånade" från varierande källor. Allt eftertryck och försök till avtryckning, påtryckning eller olaga spridning förbjudes. ©

